

Edmund Husserl,

Criza umanității europene și filosofia (și alte scrieri), traducere, note, comentarii și postfață de Alexandru Boboc, Cluj-Napoca, Editura Grinta, 2009, 208 p.

Volumul apărut în colecția „Mica bibliotecă de filosofie germană” coordonată de Vasile Muscă la editura mai sus menționată reunește, pe lângă celebra conferință ținută de Husserl la Viena care îi dă titlul, studiile „Ideea de cultură filosofică” și „Despre logica semnelor (Semiotica)”.

Pe lângă notele introductive și de subsol, pe lângă o bibliografie selectivă și o substanțială postfață semnate toate de Alexandru Boboc, lucrarea beneficiază de o „Anexă” ce cuprinde textele „Fenomenologia ca teorie transcendentă a istoriei” (Ludwig Landgrebe) și „Dedublarea eului” (Gerhart Schmidt).

Importanța unei astfel de traduceri și reeditări este incontestabilă oricare ar fi momentul istoric, dar aceasta apare cu atât mai utilă în momentele de criză: morală, economică, instituțională, geopolitică.

Așa cum aflăm din nota introductivă, „Criza umanității europene și filosofia” (1935) cuprinde ideile de bază ale lucrării „Criza științelor europene și fenomenologia transcendentă”, elaborată în 1935-1936, unde autorul se referă la „criza ființării europene” înrădăcinată într-un raționalism „ce s-a încurcat în sine”, ceea ce „nu înseamnă nicidecum eșuarea raționalismului”, ci a „exteriorizărilor sale”, moment în care umanitatea europeană se află în fața alternativei „adversitate față de spirit și barbarie” sau „renaștere”. (Cf. Andrei Marga, *Introducere în filosofia contemporană*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 123-124).

Textul husserlian tradus de Alexandru Boboc este o pledoarie pentru rostul filosofiei în ceea ce se numește „Europa”, în configurarea spirituală a acestei noțiuni: „În sens spiritual, de Europa aparțin în mod evident și dominioanele engleze, Statele Unite etc. Nu însă eschimoșii sau indienii din menajeriile târgurilor sau țigani ce vagabondează mereu în Europa! Este vorba aci de unitatea unei vieți spirituale, a unei acțiuni, a unei creații spirituale, incluzând și scopurile, interesele, grijile și eforturile, instituțiile, modalitățile de organizare. Indivizii acționează aci în societăți multiple de diferite grade, în familii, rase, națiuni, toate corelate interior în mod spiritual” (p. 17). Dintr-un astfel de „caracter atotunificator” se naște „configurația spirituală Europa”, adică „faptul de a dovedi ideea filosofică immanentă istoriei Europei (Europei spirituale) sau, ceea ce este același lucru, teleologia immanentă ei, care, din punctul de vedere al

omenirii universale în genere, se face cunoscută ca breșă și începutul dezvoltării unei noi epoci a omenirii, care de aci înainte, vrea să trăiască și poate să trăiască, în configurarea liberă a existenței sale concrete (ihres Daseins), a vieții ei istorice, numai din ideile rațiunii, din teme infinite” (p. 18). Căci dacă tipic atitudinii teoretico-filosofice este spiritul critic, acela care nu poate accepta nicio opinie și nicio tradiție înainte de a le examina cu etalonul „adevărului în sine” și al idealității, filosofia nu se reduce, totuși, numai la o atitudine pur gnoseologică și aici apare rolul formator și transformator pe care această practică a minții îl joacă într-o societate civilizată: „Din exigența de a supune întreaga experiență unor norme ideale, anume cele ale adevărului necondiționat, rezultă și o transformare profundă a întregii practici a existenței umane, și, deci, a întregii vieți a culturii; ea nu mai poate fi reglementată de experiența naivă a vieții cotidiene și de tradiție, ci numai de adevărul obiectiv”, iar „în felul acesta, corelativ cu crearea unei noi culturi, rezultă atât o umanitate (Menschentum) aparte, cât și o menire specifică a vieții”. Dincolo de aceste efecte specifice, cunoașterea filosofică a lumii are drept rezultat „și un comportament uman care se imprimă de îndată în tot restul vieții practice”. Datorită scopurilor și exigențelor sale, acest comportament „preia și scopurile tradiției istorice în care a fost produs și în care își află chiar sursa de valabilitate” (p. 35).

Astfel filosofia, în ideea ei, apare ca o „sarcină infinită”, dincolo de ceea ce înseamnă ea ca fapt istoric într-o anumită epocă, și dintr-o astfel de ipostază este chemată să ia atitudine față de problema crizei umanității europene, sesizată de altfel în aceeași decadă și de René Guenon drept criză a lumii moderne. Din această perspectivă, pentru Husserl, „Europa” nu mai apare ca „o juxtapunere de națiuni diferite”, ca un conglomerat economic și militar, cât mai ales ca „un nou spirit, unul provenit din filosofie și din științele particulare ce depind de ea”, având acest statut nu numai pentru indivizi, dar și pentru națiuni. Numai raportată la filosofie poate fi recunoscută „teleologia immanentă” ca principiu al proiectului european, ca scop al conservării demnității umane în configurație politică: „Există, în fine, și idealuri infinite pentru sinteza totdeauna mai vastă a națiunilor, în care fiecare națiune, chiar prin faptul că aspiră la propria sarcină ideală în spiritul infinității, dăruiește ceea ce

are ea mai bun în comoara națiunilor asociate“ (p. 38).

Cât privește raționalismul tipic european ca sursă a crizei acelor ani, susținătorul fenomenologiei transcendente este cât se poate de nuanțat: „Și eu sunt sigur de faptul că numita criză europeană își află rădăcinile într-un raționalism care a pierdut drumul adevărat. Aceasta nu autorizează însă părerea că raționalitatea ca atare sau în întregul existenței umane ar avea numai o importanță subordonată. Raționalitate: în sensul elevat și autentic, singurul de care vorbim, în sensul în care devenise idealul însuși în perioada clasică a filosofiei grecești, rațiunea ar necesita astăzi mai mult ca oricând o temeinică elucidare; căci ea este chemată să ghideze dezvoltarea omenirii spre maturitate. Pe de altă parte, concedem oarecum voluntar (iar idealismul german ne este în această privință predecesor) că forma de dezvoltare a numitei ratio ca raționalism al perioadei luminării a constituit o rătăcire, deși una comprehensibilă“ (p. 39).

Întrucât „criza existenței umane europene“ se manifesta, în anii '30 ai secolului trecut, „în nenumărate simptome de decădere a vieții“, aceasta nu era, pentru filosof, de ordinul neinteligibilului al cărui rezultat ar fi resemnarea fatalistă în fața acestui „destin sumbru“, ci, dimpotrivă, ca supremă dovadă a utilității filosofiei, ea poate fi înțeleasă din perspectiva „teleologiei istoriei europene“ având ca premisă sesizarea, „în esența sa veritabilă“, a fenomenului „Europa“. De la acest nivel, criza apare ca un fenomen neesențial: „Pentru a putea face inteligibil caracterul inesențial al «crizei» contemporane, trebuia să se fi degajat conceptul de Europa ca fiind teleologia istorică a scopurilor rațiunii infinite; trebuia să se arate cum «lumea» europeană s-a născut din ideile rațiunii, adică din spiritul filosofiei. «Criza» putea să se clarifice atunci ca eșecul aparent al raționalismului. Temeiul refuzului unei culturi raționale consta însă — cum s-a spus — nu în esența raționalismului însuși, ci numai în alienarea sa, în cufundarea sa în «naturalism» și «obiectivism»“ (p. 51). Acestă criză căreia filosofia îi poate găsi o soluție se datorează acelui fenomen sesizat de postmoderni drept „istorie“ a lumii moderne, pe care Husserl nu îl contestă, dar pe care îl privește, lucid, ca imbold la mobilizare:

„Pericolul cel mai mare care amenință Europa îl constituie oboseala. Să luptăm împotriva acestui pericol al pericolelor ca «buni europeni», animați de curajul pe care nici chiar o luptă fără de sfârșit nu-l sperie“ (p. 52).

În acest sens, rolul culturii filosofice (subiectul celui de-al doilea text din volum) se află în chiar menirea filosofiei examinată în istoria sa, „anume aceea de a făuri o conștiință universală și pe deplin rațională a omenirii“, ca singură cale a unei umanități autentice, căci: „Toate chestiunile practice ascund în ele chestiuni teoretice care, la rândul lor, trebuie în genere sesizate și ridicate în planul științei“ (p. 58). Iar poziționarea corectă în această problemă nu poate ignora raportul dintre logica semnelor și operațiilor simbolice în practica vieții și în știință, ceea ce permite modelarea judecății astfel încât orice „procedeu natural și logicește nejustificat“ să devină „un procedeu ce garantează nu numai simpla convingere, ci însăși cunoașterea în felul acesta pe deplin asigurată“ (p. 103).

Vechimea crizei ca senzație de impas, de neîmplinire, de deusolare, de lipsă de logică, de amoralitate, de stare conflictuală ce se perpetuează la nesfârșit face ca acest concept să fie mereu actual pentru contemporanii unor stări de lucruri sau evenimente care, raportate la o scară ideală a valorilor, apar drept rău întocmite și chiar catastrofice, de unde rezultă că o stare „paradisială“ nu a existat nicicând în viața terestră a oamenilor, iar indivizii și instituțiile prin intermediul cărora s-au organizat social-politic s-au simțit mereu în criză.

Concludente pentru capacitatea filosofiei de a stabili un sens de rotație în acest cerc vicios și finalmente de a „consilia“ orice criză sunt cuvintele prin care Alexandru Boboc sintetizează concepția filosofului german: „Husserl formula astfel un vast program de redresare nu numai a conștiinței științifice, ci a umanității europene în genere, proiectând sub specia valorii și a acțiunii istorice rațiunea și filosofia. (...) Iată destule motive pentru a-l situa pe întemeietorul fenomenologiei în rândul celor ce au contribuit în mod hotărâtor la ridicarea omului european la conștiința de sine și la conștiința valorii unei Europe unite sub semnul rațiunii și al valorilor perene“ (p. 145-146).

Lorena Păvălan Stuparu

George Cristian Maior,

Incertitudine, gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI, București, Rao, 2009, 256 p.

Sub titlul *Incertitudine, gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*, George Cristian Maior își publică articolele sale din revista *Cultura* într-o carte de sine stătătoare care se încheagă foarte bine într-un tot unitar. Sunt articole privitoare la evoluția relațiilor internaționale, unele circumscrise unor

evenimente anume din politica internațională, altele derivate din viziunea autorului privind sistemul global de putere, interdependențele și echilibrele care se conturează la începutul secolului al XXI-lea.

Pentru George Maior începutul noului secol e sub semnul incertitudinii. Este o caracteristică pe

care autorul o constată pretutindeni, până și în documentele recente ale Consiliului Național pentru Informații al SUA. Conceptul, constată autorul, „tinde să capete valențe operaționale în câteva dintre scenariile propuse în scopul exploatării tendințelor pe termen lung din universul internațional” (p. 43). Autorul introduce în discuție semnificații metaforice de tip borghesian ale diverselor „cărări” existențiale al căror traseu se schimbă pe parcurs în umbra unor forțe obscure, „fără o logică descifrabilă imediat”. Incertitudinea devine astfel un cuvânt cheie, „care tinde, din păcate, să caracterizeze mult mai des decât ne-am dori discursul analitic și prospectiv despre realitățile și provocările secolului XXI, secol în care ne adâncim rapid” (p. 43).

Nu e prea tragică concluzia dlui Maior? Autorul ia rând pe rând diverse concepte contemporane, tot atâtea realități ale zilelor noastre: echilibrul puterii, limitele puterii în era globalizării, statul rețea, non-statul, realismul lui Reinhold Niebuhr, noua geopolitică, postmodernismul nuclear, „grand strategy”, diplomația cunoașterii, terorismul global, kim și transformarea serviciilor de informații în era globalizării...

Observațiile lui George Maior privind toate aceste concepte și altele sunt cu deosebire sugestive și pertinente. A fost spânzurat poetul dictator, adică Saddam Hussein, scrie autorul într-unul din eseurile sale (nu întâmplător ultimul). A fost condamnat astfel naționalismul arab. Dar ce a rămas în loc? Vacuumul de după această dispariție care e umplut de „feroarea irațională și incontrollabilă a fundamentalismelor religioase de tip šiit și de reacțiile pe măsură ale suniților” (p. 240). Tot Maior observă însă că poetul Saddam era un prost poet și întreaga sa viziune doctrinară pleacă de la o poezie fără nicio valoare. Și ce nu are valoare nu are nici rezistență în timp, tragem noi concluzia. E însă o umbră de îndoială în orice afirmație tranșantă. Aceasta vrea să ne și spună cartea lui George Maior. Că 11 septembrie a aruncat incertitudinea în viața noastră și în tot ce ne înconjoară. O lectură cu adevărat incitantă cartea sa. Îi propunem autorului să participe la o dezbatere cu cercetătorii noștri, dezbateri care să plece de la „incertitudine” și care în urmă să fie publicată. Cartea dlui Maior va fi astfel valorificată o dată în plus deopotrivă în mediul academic și intelectual în genere.

Hadrian Gorun,

Relații politico-diplomatice și militare ale României cu Franța în primul război mondial, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2009, 376 p.

Relațiile româno-franceze în anii Marelui Război, cum îi zic francezii, sau ai Războiului Reîntregirii, cum îi zic românii primului război mondial, păreau suficient de bine cunoscute prin publicarea colecțiilor de documente *Documents diplomatiques français (1871-1914)* și *Documents diplomatiques concernant les rapports entre l'Autriche-Hongrie et la Roumanie: 22 Juillet 1914-27 Août 1916, 1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român*, precum și a publicării de *Documente străine despre români* sau a memoriilor lui I. G. Duca, Vasile Rudeanu, Alexandru Marghiloman, Radu Rosetti, Constantin Argetoianu, ale reginei Maria a României, ale lui Alexandru Averescu, Ștefan Zeletin, Gheorghe I. Brătianu, ale conțelui Auguste Charles de Saint-Aulaire, Maurice Georges Paléologue, Raymond Poincaré, Maurice Sarrail, F. J. Deygas, Jacques-Joseph Joffre, Victor Pétin, René Chambe, sau prin cunoașterea corespondenței generalului Henri Berthelot, publicată de istoricul american Glenn E. Torrey. De asemenea, asupra subiectului au stăruit, pe lângă Nicolae Iorga sau Constantin Kirițescu, istorici ca Vasile Vesa sau George Cipăianu (vezi volumele lor remarcabile: *La présence française en Roumanie pendant la Grande Guerre*, respectiv *La fin de la première Guerre Mondiale et la nouvelle architecture géopolitique européenne*, care sunt chiar pe tema abordată de H. Gorun).

Totodată, despre această temă au scris oameni politici, diplomați și militari români, francezi, ruși și britanici precum Constantin Diamandi, Maurice Georges Paléologue, Raymond Poincaré, Serghei Sazonov, Iuri Nikiforovici Danilov, David Lloyd George, William Robert Robertson, Take Ionescu. De menționat și contribuțiile lui Albert Pingaud, Pierre Renouvin, Rene Moulin, John Keegan sau excelenta *Romania and World War*, a istoricului american Glenn E. Torrey. La toate acestea ar mai trebui adăugate încă altele. Între ele menționăm și cele două volume de documente italiene publicate de Rudolf Dinu și Ion Bulei: *35 anni di relazioni italo-romene, 1879-1914. Documenti diplomatici italiani* și *La Romania nella grande guerra 1914-1918*, cu multe referiri și la relațiile româno-franceze. Ar trebui adăugate și amintirile lui Gheorghe Gh. Mărzescu din anii 1917-1918.

Deci, la o primă impresie, un subiect ca acesta propus de H. Gorun pare destul de bine cunoscut pentru a mai fi nevoie să se revină asupra lui. Iată însă că o nouă cercetare în principalele arhive franceze și române și o reluare din alte unghiuri a acestui subiect aduc alte numeroase elemente de noutate informațională și de analiză istorică. Ele îmbogățesc sau nuanțează ceea ce se știa până acum, cu însemnate câștiguri pentru istoriografie. De asemenea, metodologia folosită de autor, prin punerea în evidență a relațiilor româno-bulgare și judecarea prin unghiul deschis de ele a relațiilor româno-franceze, mi se

pare aducătoare de un plus de interes. Aici era de folosit și lucrarea lui Alberto Basciani despre conflictul dintre Bulgaria și România pentru Cadrilater, publicată în 2001 în Editura Periferia din Roma și lucrarea *Românii și bulgarii. Provocările unei vecinătăți*, publicată în 2007 la Cartea universitară din București. Autorul aduce date noi privind acțiunile Antantei pentru normalizarea raporturilor româno-bulgare în vederea reconstituirii unui bloc al statelor balcanice și relațiile României cu Franța și Rusia în contextul potențialului pericol bulgar. Noi informații și noi interpretări avem prin lucrarea dlui Gorun privind nerespectarea de către Antanta a obligațiilor asumate prin convențiile din august 1916, impactul acestor consecințe asupra relațiilor politico-diplomatice și militare franco-române. Sunt date noi privind relațiile militare româno-ruse, poziția Franței față de posibilitatea evacuării armatei, populației și autorităților române în Rusia, privind conferințele interaliatate din primul război mondial și problemele balcanică și românească, relațiile româno-franceze și România-Antanta în apropierea momentului semnării armistițiului de la Focșani, în ultimele luni ale guvernului Brătianu, în timpul guvernării Alexandru Averescu și Alexandru Marghiloman.

H. Gorun, întemeiat pe documentele diplomatice la îndemână, explică limpede faptul că I.I.C. Brătianu nu a voit să arunce România în război fără a avea semnătura tuturor aliaților, Franța, Rusia, Anglia, Italia, pe harta de revendicări românești. Explică, prin punerea în circulație a unor noi mărturii, faptul că Rusia, principalul partener de discuții, s-a opus până în 1916 la încadrarea Banatului întreg și a Bucovinei întregi la România. De aceea au trecut toate momentele favorabile din punct de vedere militar, din 1914, 1915, 1916, și România n-a intrat în război. Aceasta

a fost politica lui I.I.C. Brătianu. El voia ca patru mari țări europene să-și pună semnătura pe un tratat de recunoaștere a României Mari. A voit un succes politico-diplomatic. Și l-a obținut până la urmă. Din păcate, din punct de vedere militar momentul a fost complet nefavorabil și prima parte a campaniei românești a fost un dezastru.

În cartea sa autorul recurge aproape exclusiv la documentul diplomatic. Uneori și când nu e cazul, de pildă, atunci când face referire la evenimente interne (cum ar fi intrarea conservator-democraților în guvern în decembrie 1916). În mod normal se uzează în astfel de cazuri de izvoarele interne. Informația dobândită din documentele diplomatice credem că trebuie subordonată mai strâns ideilor urmărite de autor. Se evitau astfel unele repetări.

Ne aflăm în fața unei lucrări foarte bine susținute documentar, în primul rând cu material informativ de arhivă, o lucrare care aduce multe elemente noi în cunoașterea războiului României, al desfășurării de ansamblu a primului război mondial pe frontul său răsăritean. H. Gorun se dovedește a fi un foarte bun cunoscător al arhivelor franceze și românești. Informația abundentă și de prima mână susține mereu afirmațiile cărții sale. Din acest punct de vedere contribuția sa e cu adevărat o reușită științifică. Cu lucrarea sa, care continuă cartea anterioară referitoare la relațiile româno-franceze din anii neutralității României, Hadrian Gorun confirmă și aplecarea tinerilor reprezentanți ai noii generații de istorici spre o cercetare istoriografică temeinică, metodică, de perspectivă, în vremea noastră de un crescut interes pentru cunoașterea popoarelor europene într-o Europă unită deoamdată mai mult politic. Hadrian Gorun răspunde unor îndemnuri proprii, dar și generale ale generației căreia îi aparține.

Ion Bulei